

Помаза-Пономаренко А. Л., к.держ.упр., ННВЦ НУЦЗУ, м. Харків

Pomaza-Ponomarenko A., PhD in Public Administration, Head of State Security Research Department of Educational-scientific-production center, National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

УКРАЇНА: ДЕРЖАВА 404 ТА/АБО БЕЗПЕКИ Й СУСПІЛЬНОГО КОНСЕНСУСУ?

UKRAINE: STATE 404 AND / OR SECURITY AND SOCIAL CONSENSUS?

Визначено, що розвиток України відбувається рельєфно та циклічно в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів. З'ясовано, що відмінними ознаками її розвитку є революційність – еволюційність, авторитарність – демократичність тощо. При цьому доведено, що «ідентифікаційний код» розвитку України відзначається трансформаційністю, що відбувається на всіх можливих рівнях – особистісному, національно-державному і глобальному. Установлено, що для нашої держави важливими є формування та підтримка позитивних тенденцій її безпечно соціально-економічного розвитку, досягнення суспільно-політичного консенсусу й здійснення ефективної співпраці в напрямку цього розвитку.

Ключові слова: *Україна, державне управління, функції, консенсус.*

It was determined that the development of Ukraine happens distinctly and cyclically under the conditions of internal and external challenges. It was defined that among its distinct signs of development are revolutionism – evolutionism, authoritarianism – democratism, etc. It was proved that the 'identification code' of the development of Ukraine is defined by the transformations, which happen at all possible levels – individual, national and global ones. It was determined that important for our state is the formation and support of positive tendencies of its social and economic development, the achievement of social and political consensus, and the fulfillment of effective co-operation in the field of this development.

Keywords: *Ukraine, public administration, functions, consensus.*

Постановка проблеми. Суверенна, незалежна, соціальна, правова, демократична, ці та інші сутнісні відмінності повинні бути притаманні сучасній державі, у тому числі й Україні. Варто відзначити, що вони закріплені в Основному її Законі [6], який передбачає здійснення нашою державою та її апаратом певних заходів, спрямованих на гарантування дотримання та захист прав і свобод людини та громадянина як найвищої соціальної цінності. Разом із тим, урахування потребує той факт, що Конституція України

[там само] була прийнята в 1996 році, після цього до неї вносились низка змін, паралельно відбувалися неминучі трансформаційні процеси, зокрема в українському соціумі, а також системі державного управління шляхом перенесення пріоритетів у її функціонуванні в бік запровадження стратегічного планування, громадського контролю тощо. Зважаючи на це, важливим є дослідження цих процесів в Україні з позиції визначення їхнього «ідентифікаційного коду», що охоплює їх вектор спрямування, змістовну характеристику, суб'єктно-об'єктну складову, тенденції розвитку та ін. Власне кажучи, слід установити, чи є ці процеси еволюційними або революційними, рельєфними, шпильчастими або, навпаки, пологими. Крім того, доцільно досліджувати ці трансформаційні процеси комплексно, тобто крізь призму того, як вони відбуваються на всіх можливих рівнях – особистісному, національно-державному, і навіть на загально-цивілізаційному чи глобальному. Усе це вказує на актуальність тематики цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем державного управління України та її соціально-економічного розвитку присвячені наукові праці Е. Афоніна, О. Борисенко, А. Дегтяря, С. Домбровської, Ю. Древалю, О. Ковалю, С. Крука, О. Крюкова, В. Нікітіна, О. Радченка, В. Садкового та ін. [1-5]. Проте існує необхідність здійснення системного аналізу особливостей розвитку України, починаючи з моменту проголошення її незалежності, з метою визначення та підтримки позитивних тенденцій у цьому розвитку. Усе це й становить мету нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Серед науковців – теоретиків і практиків соціального та державного управління [9], усе більше поширюється твердження, яке стосується наукової дискусії, що розгортається під назвою трансформація (соціальна, суспільно-політична та ін.). Проте визначення загального й особливого в цих трансформаціях вимагає систематизації та уточнення наукових знань, що можливо реалізувати на перетині міждисциплінарних досліджень, тобто в межах публічного управління.

Учені О. Коваль, Ю. Павленко та ін. [3; 7] справедливо зазначають, що суспільна цілісність і самоідентичність держави за звичайних умов підтримуються силами внутрішнього єднання (безпека «для» і «від»), а також шляхом відторгнення елементів зовнішнього впливу, який може бути позасистемним, не інтегрованим. Такий вплив може відзначатися повторюваністю. У цьому контексті варто навести також позицію А. Тойнбі, П. Сорокіна [8], які уточнили циклічну парадигму, що передбачає аналіз загальних соціокультурних та інших соціальних феноменів, які повторюються в часі і просторі. На погляд учених, періоди античної, середньовічної й сучасної історії Європи варто розглядати через зміну умоглядних, ідеалістичних та чуттєвих епох [там само]. Отже, починаючи з XIV ст. і дотепер в Європі (*частиною якої є й Україна*) превалує чуттєвий тип культури, який надзвичайно глибоко сприймає вплив зовнішнього середовища (курсив наш – А. П.-П.). Цей висновок є умовним і уточнюється теоретичними концептами та практиками

«відкритих» сучасних західноєвропейських суспільств. Відтак, можемо погодитися з В. Нікітіним, С. Круком та ін. [5; 10], що Україна, хоч і є частиною Європи, проте відзначається ірраціональністю «відкритого» суспільства, на відміну від раціонального західноєвропейського. Вияв цих ознак може бути латентним або очевидним, але постійним.

Слід зауважити, що А. Тойнбі [8] висунув ідею щодо циклічності, яка фактично представлена через аналіз зародження, розквіту та загибелі світових цивілізацій, тобто вияв її ознак. На наше переконання, ідея А. Тойнбі [там само] є такою, що значною мірою відповідає сучасності, яка випробовує на собі могутній вплив процесу глобалізації. Тому необхідним є застосування саме нелінійного (циклічного) погляду на історичний суспільно-політичний процес та його соціальну обумовленість. Під нею варто розуміти загально прийнятий державно-правовий концепт, що передбачає визнання держави – соціальним інститутом, результатом розвитку суспільства [2].

Учені слушно вказують, що людина, суспільство та цивілізація постійно перебувають під впливом різних циклів різної складності та ієрархії. У цьому контексті Е. Афонін, О. Бандурка, А. Мартинов [1, с. 15] висунули гіпотезу, що менші за ритмом та періодичністю цикли підпорядковані великим циклам, які відбуваються на верхніх щаблях ієрархії. Зважаючи на це, особистісний цикл розгортається швидше за загально соціальний і регулюється зміною поколінь. Особистісний соціокультурний цикл становить базис циклічності розвитку макросоціальних суб'єктів вищого рівня ієрархії [1].

Національно-державний цикл є більш тривалим, ніж особистісний, але він є менш тривалим за цивілізаційний, який представляє собою суму всіх існуючих на певний час національно-державних циклів. Він може бути незавершеним; до структури національно-державного циклу входить цикл розвитку певного суспільства, сенс якого полягає в адаптації суспільства до навколишнього середовища – внутрішньо- і зовнішньо-державного [там само]. Цивілізаційний цикл є найбільш тривалим, ритм якого залежить від багатьох циклів національно-державних утворень, що входять до соціокультурного ареалу певної цивілізації [8]. Наразі епіцентром цивілізаційного процесу вважаються країни Західної Європи, США та ін. Формат структурних елементів циклу розвитку людини, суспільства в них охоплює таке: еволюція – революція (і проміжні етапи інволюції та коеволюції). Еволюція забезпечує перетворення суспільства на раціональне. Дані моніторингу соціальних, культурних та інших змін в українському суспільстві [4, с. 275] підтверджують той факт, що саме західноєвропейський тип раціональності детерминуватиме в подальшому формування всіх аспектів суспільного життя в Україні, його соціально-культурну, економічну і політичну сфери.

Разом із тим, розгортання еволюційного циклу поступово готує суспільно-політичну систему до революційних і конфліктних випробувань (2004 р., 2008 р., 2010 р., 2014 р.). Така модель суспільно-політичного розвитку України дозволяє стверджувати про те, що вона (модель) є рельєфною

та синусоїдною, причому внутрішня трансформація України ускладнюється зовнішнім впливом. У цьому випадку важливо, щоб була забезпечена основа основ – соціокультурна ідентичність держави, яка формується під впливом різних ідеологічних чинників (ідей, вірувань, теорій). Інакше зовнішній вплив буде особливо визначальним для соціальних структур, які перебувають у складному стані трансформації. Прикладом поступової вдалої зміни само-ідентичності можна вважати європейські республіки колишнього СРСР, які, перебуваючи в складі союзної держави, продовжували ідентифікувати себе з європейською цивілізацією. Тому під кінець ХХ ст. вони досить швидко відновили її соціокультурні норми у власному життєвому просторі. Однак ситуація є принципово іншою для України, яка в період існування СРСР системно відстоювала принципи колективізму й утвердження соціалізму. Відтак, останні 28 років Україні складно дається побудова власних соціокультурних і гуманітарних норм та інститутів свого життєвого простору, виникають збої та помилки формування й функціонування системи державного управління, які подекуди кристалізуються та поглиблюються (курсив наш – А. П.-П.).

Разом із тим, аналіз трансформаційних змін в Україні, починаючи з моменту проголошення її незалежності, засвідчує, що вони все більше виникають унаслідок взаємодії двох соціокультурних груп – власної (ірраціональної) і західноєвропейської (раціональної). Тому важливо при цьому забезпечити консенсус і баланс взаємодії (курсив наш – А. П.-П.). Прикладом реалізації зазначеного принципу в Україні можна вважати таке:

– по-перше – період 1995-1996 рр. («конституційна криза»), за якого відбулося вичерпання кризового потенціалу, закріплення реформаторських здобутків у Конституції України;

– по-друге – період 1999-2003 рр. («передпомаранчева революція»), у межах якого була спроба утвердження авторитарної домінанти державно-владної еліти, але яка (спроба) забезпечила своєрідну апробацію в системі державного управління тих чи інших політичних нововведень;

– по-третє – період 2004-2010 рр. («апробація демократичності»), під час якого активізувалося утвердження принципу відкритості, а також представницького та соціально-відповідального характеру політико-управлінської еліти України;

– по-четверте – період 2014 р. і по теперішній час («революція гідності»), що відзначається ідентифікацією України як держави європейського простору, а також прискоренням закінчення трансформаційних суспільно-політичних процесів у ній, незважаючи на те, що Україна пізніше почала вирішувати проблему розподілу функцій влади, на відміну від інших колишніх республік СРСР. Уважаємо, що в Україні є всі шанси однією з перших прийти до «фінішної прямої» у завершенні зазначених трансформаційних процесів. Для цього важливо системно дотримуватися принципів консенсусу та співпраці, причому саме у такій послідовності.

На наше переконання, прикладом консенсусу макросоціальних суб'єктів, що знаходяться на більш вищому рівні ієрархії, порівняно з особистісним, є результати виборів президента України (2019 р.). Щодо впровадження принципу консенсусу на національно-державному рівні, то прикладом цього впровадження може служити єдність парламентарів 1 і 8 скликань, зокрема під час прийняття Конституції України та визначення дати інавгурації шостого президента України В. Зеленського. У продовження відзначимо, що дуже важливим є забезпечення застосування комбінованого підходу в державноуправлінську практику України, що передбачає досягнення консенсусу й розвитку дієвої співпраці, а також формування та підтримання позитивних тенденцій соціально-економічного розвитку держави, суспільства й окремо взятої особистості. Слід підкреслити, що це питання потребує окремого розгляду, зокрема з позиції багатокультурності західноєвропейських суспільств і закріплених євроінтеграційних прагнень України.

Висновки. Отже, розвиток України відбувається синусоїдно в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів. Подібна характеристика України як незалежної, суверенної, правової, соціальної й демократичної держави передбачає, що її розвиток відбувається в межах етапів «революційність – еволюційність», що підсилюються процесами актуалізації авторитарності та демократії як форм політичних режимів. Власне кажучи, акцентовано, що Україна має відповідний «ідентифікаційний код», що відзначається циклічною трансформаційністю. Відтак, потребує врахування той факт, що вона відбувається на всіх рівнях розвитку – особистісному, національно-державному і глобальному, які взаємопов'язані, але відрізняються за темпами реалізації. Не врахування цієї обставини призводить до збоїв і помилок у формуванні й функціонуванні, зокрема системи державного управління. Зважаючи на це, для України важливим завданням є формування та підтримка позитивних тенденцій її соціально-економічного розвитку, досягнення суспільно-політичного консенсусу й здійснення ефективної співпраці в напрямку цього розвитку. На наше переконання, однією з таких тенденцій може стати ефективна діяльність політичних партій, громадських організацій та ін. У цьому контексті окремого дослідження вимагає робота партії «Слуга народу», яка, не відповідаючи загалом ознакам класичного й усталеного партійного об'єднання, швидко здобула загально суспільну підтримку в Україні, а також діяльність громадськості як потенційного суб'єкта законотворення, на думку шостого президента України.

Крім того, у межах дослідження було відзначено важливість виокремлення цивілізаційно-глобалізаційного циклу. Уважаємо, що потребує аналізу глобальна соціальна система, яка так чи інакше перебуває в динаміці змін, каталізатором яких є світові економічні кризи (зокрема, велика депресія 1930-х років, економічна криза 2008 року). Такі кризи змінюють співвідношення сил як у середині окремо взятої країни, так і між євроатлантичними та азійськими цивілізаціями, зокрема американською та китайською. Дослі-

дження цього співвідношення становитиме перспективи подальших наукових розвідок. З огляду на те, що вплив зазначених цивілізацій у певній мірі є важливим для забезпечення успіху суспільної трансформації України.

Список використаних джерел:

1. Афонин Э.А., Бандурка А.М., Мартынов А.Ю. Великая коэволюция. Глобальные проблемы современности: историко-социологический анализ. К.: Парламентское издание, 2003. 384 с.
2. Кельман М. Аналіз традиційності і новацій у розвитку теорії держави і права. *Право України*. 2006. № 9. С. 38-42.
3. Коваль О. П. Соціальна безпека: сутність та вимір. Київ: НІСД. 2016. 34 с.
4. Людська ідентичність та особливості її впливу на політику й державне управління. URL: http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/Konzept_zasadi.pdf/
5. Нікітін В. В. Держава і суспільство в українській громадсько-політичній та історичній традиції. *Теорія та практика державного управління*. 2007. Вип. 4 (19). С. 3–11.
6. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua/>.
7. Павленко Ю.В. История мировой цивилизации. Философский анализ. К., 2002. 760 с.
8. Тойнби А. Дж. Постигжение истории. М.: Рольф. 2001. 640 с.
9. Штомпка П. Социология социальных изменений. М., 1996. 416 с.
10. Kruk, S. (2019). DEVELOPMENT OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE FIELD OF NATIONAL SECURITY: GLOBAL STANDARDS AND UKRAINIAN REALITY. *EAST JOURNAL OF SECURITY STUDIES*, 4(1), 105-116. Retrieved from <https://ejss.nuczu.edu.ua/index.php/ejss/article/view/13>.

References:

1. Afonin, E.A., Bandurka, A.M. and Martynov, A.Yu. *Great co-evolution. Global problems of the present: historical and sociological analysis [Global'nyye problemy sovremennosti: istoriko-sotsiologicheskiiy analiz]*. K.: Parliamentary publication, 2003. Print.
2. Kelman, M. "An Analysis of Tradition and Innovation in the Development of State and Law Theory [Analiz tradytsiynosti i novatsiy u rozvytku teoriiy derzhavy i prava]". *Pravo Ukrainy* 9 (2006): 38-42. Print.
3. Koval, O.P. *Social Security: Essence and Measurement [Sotsialna bezpeka: sutnist ta vymir]*. Kiev: NISD. 2016. Print.
4. Human Identity and its Impacts on Politics and Public Administration [Lyudska identychnist ta osoblyvosti yiyi vplyvu na polityku y derzhavne upravlinnya]. Available to: http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/Konzept_zasadi.pdf/. Accessed: 31 Aug. 2019.
5. Nikitin, V.V. "The state and society in the Ukrainian socio-political and historical tradition [Derzhava i suspilstvo v ukrayinskiy hromadsko-politychniy ta istorychniy tradytsiyi]". *Teoriya ta praktyka derzhavnoho upravlinnya* 4 (19) (2007): 3–11. Print.
6. The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine [Ofitsiynyy veb-sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy]. Available to: <http://rada.gov.ua/>. Accessed: 31 Aug. 2019.
7. Pavlenko, Yu.V. *The history of world civilization. Philosophical analysis [Istoriya mirovoy tsivilizatsii. Filosofskiy analiz]*. K., 2002. Print.

8. Toynbee, A.J. *Understanding History [Postizheniye istorii]*. М .: Rolf. 2001. Print.

9. Shtompka, P. *Sociology of social change [Sotsiologiya sotsial'nykh izmeneniy]*. М., 1996. Print.

10. Kruk, S. (2019). DEVELOPMENT OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE FIELD OF NATIONAL SECURITY: GLOBAL STANDARDS AND UKRAINIAN REALITY. EAST JOURNAL OF SECURITY STUDIES, 4(1), 105-116. Retrieved from <https://ejss.nuczu.edu.ua/index.php/ejss/article/view/13>.

DOI: 10.5281/zenodo.3532701

УДК 351.865: 351.746.1

Порока С. Г., ад'юнкт ННВЦ НУЦЗУ, м. Харків

Poroka S., adjunctat the Academic and Research Work Centre under the National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv

**АНАЛІЗ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ
УКРАЇНИ, СТАНУ ЇХ ТЕОРЕТИЧНОГО
ТА ПРАКТИЧНОГО ВИЗНАЧЕННЯ**

**ANALYSIS OF CHALLENGES AND THREATS TO NATIONAL
SECURITY OF UKRAINE, OF THEIR THEORETICAL
AND PRACTICAL DEFINITION STATE**

Розглянуто стан визначення викликів і загроз національної безпеки України. Систематизовано й уточнено загрози та виклики, які постають перед нею. З'ясовано, що серед них є такі, як процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції й уніфікації, тобто глобалізації, стрімкий розвиток ІКТ тощо. Аргументовано, що актуальне розуміння сутності викликів та загроз національній безпеці сприяє методологічному обґрунтуванню завдань забезпечення національної безпеки. Виявлено, що загрози та виклики ній стрімко приймають універсальний характер, а також нерозв'язані глобальні проблеми сучасності також наповнюють новим змістом поняття загроз національній безпеці.

Ключові слова: *національна безпека, держава, загроза, виклик, система міжнародних відносин, криза, нові виклики та загрози.*

The paper studies the state of definition of challenges and threats to national security of Ukraine. The threats and challenges faced by the country were systematized